

УДК 343.98:343.6

Горбачевський Віталій Якович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Національної академії внутрішніх справ;
Симоненко Наталія Олександрівна – здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Національної академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Досліджено проблемні питання, що виникають під час розслідування насильницьких злочинів. Розкрито особливості застосування слідчим тактичних прийомів і сучасних техніко-криміналістичних можливостей. Висвітлено взаємодію з оперативними підрозділами, правоохоронними органами щодо розслідування нерозкритих злочинів.

Ключові слова: досудове розслідування; «ідеальний злочин»; відсторонення слідчого; зґвалтування; конспірація; негласні слідчі (розшукові) дії; психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа; труп людини; оператори і провайдери телекомунікацій; серійні вбивства.

Україна як демократична держава найвищою соціальною цінністю визнає здоров'я, честь і гідність людини, її життя, недоторканність та безпеку (ст. 3 Конституції України). Правовий захист особи від злочинних посягань на її життя і здоров'я як на найбільш важливі соціальні цінності держава забезпечує в межах національного законодавства завдяки діяльності правоохоронних органів.

Згідно з офіційною статистикою, кількість убивств та інших насильницьких посягань на життя й здоров'я людини

поступово зменшується. За даними Головного слідчого управління МВС України, у 2015 р. слідчі Національної поліції України відкрили 1512 кримінальних проваджень за фактами очевидних умисних убивств. Питома вага їх розкриття становила 86,1 %. За цей період також здійснено розслідування 452 умисних убивств минулих років [1].

Відповідно до статистики Генеральної прокуратури України, протягом 2013–2015 рр. до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 9348 повідомлень про умисні вбивства, від яких загинули 10 639 і потерпіли 19 475 осіб. Залишок нерозкритих умисних убивств станом на 1 січня 2016 р. становив 8998 [2]. Така кількість нерозкритих злочинів негативно позначається на загальній криміногенній ситуації в країні. Варто також урахувати, що наведені показники зареєстрованих у країні вбивств та замахів на вбивство не відображають реальної кількості цих злочинів (з огляду на їх латентність і недосконалість відомчої статистики).

Неможливість забезпечення принципу невідворотності покарання стимулює подальшу злочинну діяльність осіб, які порушили закон, що досить часто виявляється в більш зухвалій і небезпечній формі. До того ж, нерідко злочини вчиняють задля приховування іншого протиправного діяння. Іноді безкарність породжує серійні злочини. Це, відповідно, призводить до негативної оцінки всієї діяльності правоохоронних органів із боку громадян, підвищує соціальну напруженість у суспільстві, викликаючи недовіру до здатності держави забезпечити захист життя, здоров'я й інших передбачених Конституцією прав і свобод громадян. Таким чином, потрібно визнати, що розслідування насильницьких злочинів залишається одним із найважливіших завдань правоохоронних органів.

Науковій розробці питань боротьби з насильницькою злочинністю, зважаючи на їх важливість у різні роки, присвятили свої праці Ю. В. Александров, В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. О. Глушков, І. М. Горбулинська, В. Н. Даньшин, О. М. Джужа, І. М. Ісаєнко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. П. Козаченко, В. О. Коновалова, М. Й. Коржанський, В. С. Кузьмичов, І. П. Лановенко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков,

Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорельський, М. В. Салтевський,
В. В. Топчий, О. В. Таран, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова,
С. С. Чернявський та ін.

Процедура розслідування кримінальних правопорушень є складною процесуальною діяльністю, що передбачає комплексне застосування спеціальних знань, умінь, досвіду суб'єктів, уповноважених процесуальним законом здійснювати досудове слідство, залучати фахівців, які мають наукові, технічні або інші спеціальні знання, можуть проводити експертизи, надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду, що сприятиме належному його проведенню в межах кримінального провадження. Найважчий стан розслідування кримінальних правопорушень визначеної категорії можна пояснити, зокрема тим, що розкриття та розслідування злочинів минулих років пов'язане з труднощами, зумовленими певними причинами об'єктивного й суб'єктивного характеру.

1. *Об'єктивні причини* пов'язані з особливостями вчинення конкретного злочину, що ускладнюють процес його розкриття, а саме:

учинення злочину в певній обстановці, за якої було неможливим спостереження та сприйняття злочинної події оточуючими (безлюдне місце, нетиповий час для перебування людей у цьому місці), що перешкоджає виявленню й вилученню слідів злочину (наприклад несприятливі погодні умови);

наявність в осіб, які вчиняють протиправні діяння, злочинного досвіду і відповідної кваліфікації, що полягає в застосуванні спеціальних заходів із підготовки, учинення та приховування як безпосередньо злочину, так і слідів своєї участі в ньому (інсценізація, маскування, знищення та фальсифікація слідів, інших речових доказів);

відсутність зв'язку між злочинцем і потерпілим, що унеможливорює обґрунтовану підозру в учиненні злочину конкретних осіб (знайомих, родичів);

учинення злочину в місці, з яким злочинець жодним чином не пов'язаний (місце роботи або проживання правопорушника, його рідних і близьких та ін.), наприклад учинення протиправного діяння «гастролерами»;

несвоєчасне повідомлення правоохоронних органів про вчинення чи виявлення злочину, коли вже зникли сліди правопорушення, а можливі очевидці залишилися невідомими (виявлення трупа, пізні заяви про зґвалтування, спроби потерпілих самотійно встановити причетних до злочину тощо).

2. *Суб'єктивні* причини полягають у помилках і прорахунках організаційного й тактичного характеру, які під час розслідування допускають слідчі або посадові особи, що взаємодіють із ними, зокрема:

помилки в організації процесу розслідування, які пов'язані з несвоєчасним створенням слідчої групи, відсутністю взаємодії слідчого й оперативного підрозділів;

недоліки в плануванні розслідування, що призводять до безсистемного, нецілеспрямованого розслідування, недостатнього залучення або неправильного розподілу сил і засобів;

невиявлення всіх можливих версій або відсутність їх ретельної всебічної перевірки;

недостатній рівень використання під час розслідування спеціальних знань експертів і фахівців;

неякісне проведення слідчих (розшукових) дій (неналежний огляд місця події, некваліфікований обшук, поверхневий допит тощо);

недостатнє використання в процесі проведення слідчих (розшукових) дій техніко-криміналістичних засобів, що спричиняє виявлення слідів цього злочину;

невжиття ефективних тактичних прийомів та їх комплексів, спрямованих на отримання корисної інформації в складних слідчих ситуаціях;

відсутність оперативно-розшукової ініціативи, невикористання всіх можливостей гласної та негласної діяльності оперативних підрозділів, оперативно-розшукової інформації [3].

З цих та інших причин у діяльності правоохоронних органів нерідко трапляються випадки, коли насильницькі злочини залишаються нерозкритими.

У разі, якщо слідчий, який здійснив досудове слідство, визнав можливість розслідування кримінального правопорушення

та встановлення винної особи вичерпаними, керівник слідчого підрозділу за наявності підстав умотивованою постановою відсторонює слідчого від проведення досудового розслідування і призначає іншого, про що інформує прокурора. Слідчий, який прийняв до свого виробництва кримінальне провадження, планує нові версії, доручення оперативним підрозділам, проведення за необхідності повторних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, призначає експертизи, перевіряє й аналізує зібрані докази, результати перевірки висунутих версій, ужитих розшукових заходів [4, с. 208].

На результати розкриття й розслідування злочинів минулих років негативно впливає час, що минув із моменту його вчинення (зникають або знищуються матеріальні сліди й людські спогади тощо). Чим більше часу минає, тим складніше отримати інформацію про обставини цієї події та осіб, які брали в ній участь. Люди можуть забути окремі факти або їх деталі, змінити місце проживання, померти. Речові докази й сліди також згодом утрачають свої важливі ознаки або взагалі знищуються. Підвищується ризик випадкової втрати слідів і речових доказів, які свого часу слідчий виявив та вилучив у процесі огляду місця події.

Водночас слідча практика доводить, що злочинець, відповідно до особливостей людської психіки, з плином часу втрачає пильність, обережність і почуття самоконтролю, унаслідок чого нехтує необхідністю приховування слідів злочину. Відомі випадки, коли він обмовляється або навіть вихваляється «серед своїх» учиненими в минулому злочинами, що сприяє розкриттю протиправних діянь зазначеної категорії.

Іноді розкриттю злочинів минулих років сприяє зміна позиції потерпілих або свідків, які раніше на допитах з особистих мотивів давали неправдиві свідчення. Під впливом зміни життєвої ситуації вони можуть добровільно повідомити інформацію про істинні події та винуватців злочину. До того ж, може змінитися ставлення до вчиненого протиправного діяння власне винного. Наприклад, до явки з повинною його спонукають переживання, викликані вчиненим злочином.

Іноді правопорушник, якого викрили, дає показання про нерозкриті інші злочинні діяння, які він учинив раніше.

У слідчих ситуаціях, пов'язаних із недостатньою обізнаністю щодо обставин учиненого умисного вбивства на початковому етапі розслідування, про особу вбивці немає жодних відомостей. Інформація, здобута з наявних джерел, є вкрай недостатньою та суперечливою. Відомі випадки, коли невстановленою залишається не лише особа жертви, а й навіть її стать (знайдені лише фрагменти трупа). Наприклад, убивця пошматував труп жертви на дрібні частки розміром не більше декількох міліметрів за допомогою машини для подрібнення деревини й розвіяв їх над озером. Тоді особу та її стать можна встановити лише за допомогою призначення й проведення судово-біологічної експертизи.

Розкриття таких злочинів інколи відбувається завдяки явці вбивці з повинною чи шляхом його затримання за вчинення іншого злочину, проведення негласних слідчих розшукових дій, а також збирання мікрослідів на місці події та проведення численних криміналістичних, біологічних або інших експертиз.

Серед насильницьких злочинів здебільшого вчиняють серійні злочини з корисливих мотивів; сексуальні злочини – згвалтування або задоволення статевої пристрасті в іншій формі; злочини на замовлення, до яких вдаються особи, для яких ця діяльність є злочинною професією; злочини, учинених внаслідок протистояння організованих злочинних угруповань, з політичних мотивів тощо. Такі злочини належать до особливо небезпечних, резонансних і латентних, розкриття й розслідування яких потребує особливої організації та методики.

Провідні науковці І. М. Горбулинська та В. Н. Ісаєнко вважають, що серійні злочини – це вчинені однією особою або групою осіб у різний час два та більше злочини, подібні між собою за мотивом, часом, місцем та обстановкою, однотипністю способів учинення і приховування слідів, збігом характеристик осіб потерпілих та іншими ознаками, відображеними в слідовій інформації, що дають достатні підстави для висунення версії про їх учинення однією особою чи групою осіб [5].

У серпні 2013 р. надійшло повідомлення про те, що невстановлена особа із застосуванням фізичного насильства відкрито заволоділа жіночою сумкою, яка належала громадянці Г. Так, потерпіла повідомила, що під час нападу невідомий застосовував відносно до неї фізичне насильство, зокрема здавлював її шию руками.

Аналіз криміногенного контингенту дав змогу виявити можливу причетність до вчинення розбійного нападу громадянина Н., якого раніше неодноразово притягували до кримінальної відповідальності за вчинення аналогічних злочинів.

З урахуванням комплексу отриманих під час досудового розслідування доказів слідчий повідомив Н. про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 187 Кримінального кодексу України та прийняв рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Під час допиту громадянин Н. свою вину в учиненні злочину визнав частково, заперечуючи факт застосування відносно потерпілої фізичного насильства.

З метою отримання найбільш повної інформації щодо обставин учинення розбійного нападу слідчий прийняв рішення про застосування негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ст. 260 та 275 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України у приміщенні камери ІТТ, за результатами проведення яких було встановлено, що підозрюваний Н., окрім учинення розбійного нападу на Г., причетний ще до шести умисних убивств осіб жіночої статі. Проведене психофізіологічне тестування із застосуванням поліграфа підтвердило, що громадянин Н. володіє певною інформацією щодо умисних убивств.

Розслідуючи кримінальне правопорушення за фактом розбійного нападу на Г., слідчий завдяки проведенню додаткового допиту підозрюваного Н. встановив, що в період 2011–2012 рр. він учинив умисні вбивства шести осіб жіночої статі. У процесі проведення слідчого експерименту Н. зазначив місця злочинів. Під час перевірки його показань було виявлено скелетовані трупи осіб жіночої статі, причини смерті яких встановлено не було у зв'язку з гнилісними змінами трупів.

Шляхом вивчення спеціального обліку осіб, безвісти зниклих, невпізнаних трупів було встановлено орієнтовний перелік осіб жіночої статі, яких вважали безвісти зниклими [6, с. 141]. У їхніх родичів вилучили експериментальні зразки епітелію. Було призначено судові молекулярно-генетичні експертизи, за результатами проведення яких усі виявлені трупи ідентифікували.

Унаслідок застосування до підозрюваної особи запобіжного заходу тримання під вартою, здійснення низки слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, психофізіологічного тестування з використанням комп'ютерного поліграфа, судових молекулярно-генетичних експертиз, відпрацювання шляхом проведення слідчих (розшукових) дій родинних зв'язків, близького оточення загиблих було з'ясовано низку обставин, що сприяли встановленню об'єктивної істини в кримінальному провадженні та дало змогу слідчому довести вину серійного вбивці в учиненні шести вбивств і одного розбійного нападу.

Запорукою своєчасного та якісного розслідування вчинених кримінальних правопорушень є фахова організація й планування всього процесу досудового слідства та здійснення слідчих (розшукових) дій, забезпечення контролю засобів комунікації, а також інших процесуальних заходів із застосуванням науково-технічних засобів, зокрема поліграфа. Варто зазначити, що використання цього приладу в правоохоронній діяльності України, особливо в кримінальному судочинстві, демонструє важливість отриманих за допомогою нього даних для процесу розслідування кримінальних правопорушень, серед іншого щодо нерозкритих злочинів минулих років [7].

У Кіровоградській області на замиській трасі невідомі особи в масках, пересуваючись на автомобілі без номерних знаків, з автоматичної зброї розстріляли транспортний засіб. Унаслідок обстрілу водій Р. загинув на місці скоєння кримінального правопорушення.

За результатами огляду місця події було висунуто три версії. Для їх відпрацювання слідчий отримав дозвіл суду на тимчасовий доступ до речей і документів – інформації, якою

володіли оператори та провайдери телекомунікацій. Шляхом проведення слідчих (розшукових) дій було встановлено, що до вчинення кримінального правопорушення можуть бути причетні З., П. та О., номери мобільних телефонів яких було зафіксовано на місці події.

Завдяки аналізу телефонних з'єднань вдалося встановити особу, з якою громадянин П. декілька разів спілкувався напередодні вчинення злочину. Шляхом проведення подальших слідчих (розшукових) дій здобуто інформацію про те, що в його гаражі перебував автомобіль, у якому, можливо, пересувалися фігуранти під час учинення вбивства.

З урахуванням комплексу отриманих доказів у межах досудового розслідування слідчий прийняв рішення оголосити про підозру та затримання підозрюваних і обрання їм запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У процесі допиту вказані особи не визнали вини, відмовившись від дачі показань.

Задля отримання додаткової інформації щодо обставин учинення цього вбивства було проведено психофізіологічне тестування підозрюваних із застосуванням поліграфа. Воно показало, що зазначені особи володіють певною інформацією стосовно вбивства громадянина Р.

За результатами допитів слідчий визначив найбільш схильним до спілкування підозрюваного З. та звернувся з клопотанням до слідчого судді про дозвіл на проведення за його участі негласної слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 260 КПК України в умовах ІТТ. Під час неї останній детально розповів про обставини організування та вчинення злочину: підшукування автомобіля для пересування злочинної групи; придбання камуфляжної форми, масок і вогнепальної зброї; вибір жертви, яка приїздила до банку тричі на тиждень; завчасне виготовлення на автодорозі канави завдовжки 1,9 м, шириною 0,4 см та глибиною 1 см, вирізану в асфальтному покритті з покладеними до неї дерев'яними палицями із цвяхами (для перешкоджання руху транспортних засобів).

Після зупинення очікуваного автомобіля шляхом пошкодження шини злочинці почали вимагати гроші та пострілом з автомата завдали Р. тяжких тілесних ушкоджень,

унаслідок яких він помер. До пасажирів, який перебував в автомобілі, застосували електрошокер, після чого його зв'язали хомутами та залишили в кюветі у непритомному стані. Заволодівши грошовими коштами в розмірі близько 400,5 млн грн та іншими речами, З., О. та П. зникли з місця вчинення злочину, обернувши незаконно здобуте майно у свою власність.

У процесі перевірки інформації, отриманої завдяки проведенню негласних слідчих (розшукових) дій і застосування поліграфа, було здійснено низку обшуків, під час яких у фігурантів вилучено речові докази, встановлено всі обставини вчинення кримінальних правопорушень підозрюваними та кваліфіковано дії останніх за ч. 4 ст. 187, ч. 2 п. 6, 12 ст. 115 Кримінального кодексу України.

У вітчизняній слідчій практиці з-поміж кримінальних проваджень насильницьких злочинів значну частку становлять розслідування за фактами зґвалтувань жінок. За даними Генеральної прокуратури України, протягом 2013–2015 рр. до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 1235 повідомлень про зґвалтування, від яких потерпіли 1195 та загинули 30 осіб. Кожне шосте зґвалтування залишилось нерозкритим [2].

Статеві злочини – це специфічний вид кримінальних дій, що посягають на суспільну мораль, моральність і свідчать про негідні помисли та вчинки винних осіб. Під час їх розкриття й розслідування помітно впливає на психіку потерпілих те, що працівники правоохоронних органів у процесі встановлення, розшуку й викриття злочинців нерідко вимушені звертатися за допомогою до населення, повідомляти не лише про факт зґвалтування, а й про окремі дані, пов'язані з особистістю жертви, та місце та обставини події. Таким чином, факт зґвалтування стає загальновідомим, що нерідко стримує потерпілих від звернення до правоохоронних органів. У цьому полягає одна з головних причин значної латентності зґвалтувань, їх своєчасного виявлення та розслідування [8].

Неабиякого резонансу в державі набуло повідомлення про вчинення 9 березня 2012 р. в м. Миколаїв групового зґвалтування громадянки Оксани Макар з її подальшим

спалюванням з метою знищення слідів злочину. У подальшому її ім'ям стали узагальнено називати схожі випадки. З'явився навіть вираз «синдром Оксани Макар», який застосовували в разі встановлення факту зґвалтування з подальшим спалюванням жінки для знищення слідів злочину. Такі злочини останнім часом набули поширення. У м. Врадіївка Миколаївської області 24 червня 2013 р. було зґвалтовано Ірину Крашкову, після чого злочинці, маючи прагнення приховати злочин, здійснили замах на її вбивство з особливою жорстокістю. У м. Харків аналогічний злочин скоєно відносно Юлії Ірніденко, а в м. Лисичанськ – стосовно Анни Винокурової.

В описаних ситуаціях версію про вчинене зґвалтування з подальшим убивством чи замахом для знищення слідів злочину відкидати не можна. Тому в разі виявлення трупа жіночої статі з ознаками насильницької смерті важливо здійснити ретельний огляд потерпілої, її тіла, статевих органів. Потрібно зафіксувати всі пошкодження, давність їх заподіяння, місця локалізації, зовнішній вигляд, розташування та характер, наявність різних плям, розривів і нашарувань. Усі виявлені сліди, різні забруднення (кров, сперма тощо) потрібно зафіксувати з допомогою масштабної фотозйомки, відобразивши це в протоколі. Необхідно також здійснити огляд і виїмку вилучених із місця події одягу, взуття жертви для проведення судово-медичної, біологічної, трасологічної та інших судових експертиз. Наступною нагальною слідчою (розшуковою) дією в справах зазначеної категорії є огляд місця події. Якщо потерпіла жива і стан її здоров'я дає змогу взяти участь в огляді місця події, варто залучити її до провадження, особливо якщо зґвалтування та наругу вчинено в лісі або на відкритій місцевості далеко від населеного пункту. Такі заходи надалі будуть сприяти встановленню мотиву, способу, обставин учинення злочину й нанесення тілесних ушкоджень.

Найскладнішою слід вважати ситуацію, коли вбивство вчинила особа, яка раніше працювала в правоохоронних органах і є обізнаною зі специфікою й особливостями слідчої роботи.

У м. Мукачево 27 січня 2014 р. в коридорі орендованого будинку було виявлено труп громадянина П. Відповідно до

висновку судово-медичної експертизи, смерть настала внаслідок двох наскрізних кульових поранень голови та черева пострілом із гладкоствольної зброї.

Під час досудового розслідування було встановлено, що потерпілий перебував у неприязних стосунках із колишньою дружиною через ініційовані нею судові справи, спрямовані на позбавлення його права брати участь у вихованні їхнього спільного сина. Їх родич Ш. – мешканець м. Київ вирішив учинити вбивство П. Із цією метою він у невстановлених слідством осіб на залізничному вокзалі м. Київ придбав обріз мисливської рушниць із саморобним глушником і мисливські набойі. Усвідомлюючи, що його причетність до вбивства будуть перевіряти, для забезпечення власного алібі він там само придбав паспорт громадянина України на прізвище З., куди вклеїв власну фотокартку, а також посвідчення водія. До реалізації злочинного наміру він залучив знайомого Б., колишнього співробітника карного розшуку, який погодився вчинити вбивство за винагороду.

З метою забезпечення алібі громадянин Ш. 24 січня 2014 р. о 13:29 літаком з аеропорту «Київ» (Жуляни) вилетів до м. Москва та того самого дня повернувся до України за документами громадянина З. Водночас Ш. забезпечив себе та Б. засобами маскування – накладними вусами, окулярами й рукавицями. Для конспірації громадянин Ш. за підробленими документами (паспортом і водійським посвідченням) у м. Київ узяв у прокат автомобіль, на якому після повернення з Москви разом із співучасником Б. виїхав до м. Мукачево.

Під час розслідування за даними GPS-навігатора, прихованого в орендованому автомобілі, було відстежено маршрут їх руху та зупинок, а завдяки вилученим в інших місцях зупинки автомобіля відеозаписам із камер відеоспостереження – підтверджено особу Ш. та встановлено місце, де злочинці викинули в гірську річку зброю. Особу співучасника злочину Б., який проник до помешкання П. та здійснив два постріли в потерпілого, було встановлено завдяки здійсненню негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ст. 260 та 269 КПК України.

Слідством також було встановлено, що одразу після вбивства, повернувшись до м. Київ, організатор злочину Ш. знову вилетів до м. Москва за паспортом на прізвище З. і того самого дня повернувся до м. Київ уже під власним прізвищем, що вдалося встановити шляхом виїмки й аналізу відеозаписів із камер спостереження в аеропорту та списку пасажирів відповідних рейсів літака.

Отже, слідчому управлінню поліції в Закарпатській області вдалося розслідувати цей тяжкий злочин завдяки злагодженій співпраці слідчих та оперативних підрозділів, своєчасному та неупередженому розгляду клопотань слідчим суддею, сприянню розкриттю злочину з боку Державної прикордонної служби України, працівників служби безпеки аеропорту «Київ» (Жуляни).

Цей приклад вкотре підтверджує, що «ідеальний злочин», який не залишає жодних слідів, фактично є неможливим. Наскільки кваліфікованим та обережним не був би злочинець, наскільки б довго і ретельно не готувався до вчинення злочину, він обов'язково залишить сліди, які певним чином відобразатимуть його злочинні дії. Водночас відкритим є питання, чи будуть сліди, залишені злочинцем, виявлені серед інших, зібраних на місці події слідчим, криміналістом або оперативним працівником, вилучені й своєчасно, повно та ретельно досліджені. Це залежить від рівня кваліфікації зазначених осіб, їх уважності й обережності під час огляду місця події та взаємодії зацікавлених учасників кримінального процесу.

Отже, розкрити, своєчасно та якісно розслідувати можна кожний насильницький злочин. В одному випадку для цього буває достатньо одного дня (наприклад для розкриття очевидного вбивства, вчиненого на побутовому ґрунті) й залучення мінімальної кількості сил та засобів (допомоги дільничного інспектора міліції). В іншому випадку (наприклад вчинення вбивства на замовлення) процес розкриття і розслідування злочину може бути розтягнутим у часі та потребує залучення значної кількості додаткових сил і ресурсів. Це має визначатися майстерністю, здоровим глуздом слідчого, матеріально-технічними (фінансовими) можливостями та злагодженістю підрозділів, залучених до розкриття вбивства.

Узагальнюючи викладене та враховуючи позицію слідчих підрозділів Національної поліції, доходимо висновку про необхідність спрощення процедури, визначеної ч. 2 ст. 211 КПК України щодо термінів доставлення затриманої особи, підозрюваної в учиненні злочину, на санкцію до слідчого судді, адже слідчий протягом відведених законом 60 год зобов'язаний устигнути здійснити особистий обшук затриманого, допитати його як підозрюваного, скласти й погодити в прокурора клопотання про обрання підозрюваному запобіжного заходу, організувати доставку конвоем підозрюваного до ІТТ і суду, а також розв'язати інші поточні проблеми.

З метою оптимізації діяльності правоохоронних органів і суду, економії державних коштів до ч. 3 ст. 246 і ч. 1 ст. 247 КПК України потрібно внести зміни щодо порядку надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а саме:

надати можливість внесення одним клопотанням пропозицій на проведення декількох видів негласних слідчих (розшукових) дій, коли є нагальна потреба одночасного їх застосування відносно однієї особи, що обґрунтовуються одними й тими самими матеріалами кримінального провадження;

у випадках зайнятості слідчого проведенням невідкладних слідчих дій після затримання особи, необхідності термінового отримання дозволу суду на проведення негласних слідчих (розшукових) дій надати повноваження працівникам оперативного підрозділу за дорученням слідчого самостійно звертатися до слідчого судді з клопотанням про проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

надати повноваження слідчим суддям місцевого суду (які мають відповідний допуск до державної таємниці) розгляду клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, змінивши порядок звернення слідчого безпосередньо до слідчого судді.

Оскільки розслідування більшості насильницьких злочинів вимагає проведення судових експертиз, проблемним залишається тривале проведення судових молекулярно-генетичних експертиз, що нерідко стає причиною затягування строків розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичні дані ГСУ МВС України: Відомості про окремі види кримінальних правопорушень, кримінальне провадження у яких здійснюється слідчими ОВС за підсумками роботи у 2012–2015 роках.
2. Статистичні дані: Єдиний звіт про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України 2013–2015 роки.
3. Горбачевський В. Я. Криміналістичне забезпечення та розслідування нерозкритих злочинів минулих років (умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень) : навч.-практ. посіб. / В. Я. Горбачевський, В. І. Захаров, І. О. Ієрусалимов. – Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2001. – 68 с.
4. Алексеев О. А. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / О. А. Алексеев, В. К. Весельський, В. В. Пясковський. – Київ : Центр учб. літ., 2013. – 278 с.
5. Горбулинская И. Н. Использование специальных познаний в процессе расследования серийных убийств (первоначальный этап расследования) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : специальность 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза» / И. Н. Горбулинская. – Барнаул, 2007. – 22 с.
6. Селиванов Н. А. Пособие для следователя / Н. А. Селиванов, А. И. Дворкин. – М. : Лига Разум, 1998. – 442 с.
7. Мотлях О. І. Практика призначення та проведення судових психофізіологічних експертиз й експертних досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа (методичні та практичні рекомендації) / О. І. Мотлях, І. П. Усіков. – Київ : Освіта України, 2015. – 210 с.
8. Криміналістика : учебник / О. В. Волохова, Н. Н. Єгоров, М. В. Жижина и др. ; под ред. Е. П. Ищенко. – М. : Проспект, 2011. – 504 с.

Vitalii Horbachevskiy – Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Department of Criminal Law Disciplines, Faculty No. 2 of the National Academy of Internal Affairs;

Nataliia Symonenko – Researcher of the Department of Criminal Law Disciplines, Faculty No. 2 of the National Academy of Internal Affairs

Features of Violent Crimes' Investigation

Violent crime negatively affect the overall crime situation in the country are unsolved. Impunity is the continuation of the criminal activity of persons who broke the law, which manifests itself in more daring and dangerous form, often crimes are committed with the purpose to hide other crime, impunity and sometimes generates serial crimes. After that the investigation of violent crimes remains one of the most important tasks in the activity law enforcement agencies.

Research the causes of untimely and incomplete investigation of crimes possible to distinguish two groups of factors: the objective related to the peculiarities of committing a specific crime, complicating the process of disclosure and subjective, that is committed to investigating or interacting with officials mistakes and organizational miscalculations and tactical nature of the investigation.

Among violent crimes murder, robbery, sexual crimes – rape, sexual or other form are often committed. Such crimes are attributed to particularly dangerous, high-profile and latent, detection and investigation of which requires special organization and methods. In the past three years as a result of rape victims, respectively, in 1195 and were killed 30 persons. Every sixth rape remained unsolved. A significant resonance in the country entered Oksana Makars' group rape with its subsequent burning to destroy traces of the crime. Such cases have spread in recent years. Criminal proceedings of these crimes must conduct investigator with appropriate specialization and experience.

Issues arising in the investigation during the preliminary investigation are: more bureaucratic registration procedure covert investigative (detective) actions both in the internal affairs and the prosecutor's office that delays the start of term and takes the necessary

time of investigator; delays of investigation of violent crimes is due to long-term holding court molecular genetic examinations.

Keywords: pre-trial investigation; «perfect crime»; the removal of the investigator; rape; conspiracy; under cover investigators (investigative) activities; psycho physiological examination using the polygraph; human corpse; operators; telecommunications providers; serial murder.

Горбачевский В. Я. – доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины, заведующий кафедрой уголовно-правовых дисциплин факультета № 2 Национальной академии внутренних дел;

Симоненко Н. А. – соискатель кафедры уголовно-правовых дисциплин факультета № 2 Национальной академии внутренних дел

Вопросы расследования насильственных преступлений

Исследованы проблемные вопросы, возникающие при расследовании насильственных преступлений. Раскрыты особенности применения следователем тактических приемов и современных технико-криминалистических возможностей. Освещено взаимодействие с оперативными подразделениями, правоохранительными органами при расследовании нераскрытых преступлений.

Ключевые слова: досудебное расследование; «идеальное преступление»; отстранение следователя; изнасилование; конспирация; негласные следственные (розыскные) действия; психофизиологическая экспертиза с применением полиграфа; труп человека; операторы и провайдеры телекоммуникаций; серийные убийства.

УДК 343.985:343.132:343.326

Цюприк Ігор Володимирович –
кандидат юридичних наук, заступник
начальника Управління нагляду у
кримінальному провадженні прокуратури
Луганської області

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ

Досліджено типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі досудового розслідування терористичного акту. Доведено, що початковий етап кримінального провадження за фактом учинення зазначеного протиправного діяння є найбільш важливим та ускладненим, адже передбачає одночасне здійснення слідчим заходів щодо усунення наслідків злочину, перевірки загальних типових версій про цю подію, а також збирання та закріплення доказів, які можуть бути втрачені.

Ключові слова: слідчі ситуації; терористичний акт; діяльність слідчого; слідчі (розшукові) дії.

Досудове розслідування злочинів, пов'язаних із вчиненням терористичного акту, потребує чіткої організації та планування задля подальшого встановлення істини. Передумовою досягнення такої мети є своєчасне обрання слідчим оптимального шляху вивчення цього злочину на основі інформації, наявної на початковому етапі розслідування. Це значною мірою залежить від уміння особи, яка провадить досудове розслідування, правильно оцінити й обрати стратегію діяльності в межах кримінального провадження з огляду на наявну інформацію, обсяг і «природа» якої власне і визначають дії слідчого на конкретному етапі розслідування.

Дослідження організації та планування досудового розслідування цих злочинів, на нашу думку, передусім передбачає

розроблення питань щодо початку досудового розслідування, визначення типових слідчих ситуацій, висунення типових слідчих версій та організації належної взаємодії відповідних підрозділів.

Проблематику, поняття та зміст слідчої ситуації досить ґрунтовно досліджено в працях В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, О. В. Васильєва, Т. С. Волчецької, І. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкіна, Г. Є. Жирного, О. Н. Колесниченка, В. О. Коновалової, Г. А. Матусовського, М. О. Селіванова та ін. Водночас, розглядаючи наявні позиції вчених-криміналістів щодо слідчої ситуації, можна констатувати відсутність одностайності у визначенні її змісту. Сучасна література означена численними точками зору стосовно сутності слідчої ситуації як важливої категорії структури методики розслідування злочинів.

На думку О. Н. Колесниченка та В. О. Коновалової, система першочергових та інших процесуальних дій пов'язана саме з типовими слідчими ситуаціями, чітка побудова яких виконує функції навчання і вирішення завдань практичної діяльності [1, с. 51–52].

Попри відмінність позицій учених-криміналістів щодо визначення поняття слідчої ситуації, ця категорія стала повноцінною складовою криміналістичної тактики.

Аналогічне тлумачення зазначеного поняття, зокрема як стану розслідування, притаманне працям О. М. Васильєва [2, с. 25] та Г. Є. Жирного [3, с. 13].

Чимало науковців розглядають слідчу ситуацію як обстановку розслідування. Так, Р. С. Белкін визначає зовнішній характер слідчої ситуації стосовно процесу розслідування, стверджуючи, що це – комплекс умов, за яких у конкретний момент здійснюється розслідування, тобто обстановка, у якій відбувається процес доказування [4, с. 131].

Визначаючи зміст зазначеної категорії, варто врахувати зауваження В. К. Лисиченка й О. В. Батюка про те, що необхідно чітко розмежовувати конкретну слідчу ситуацію, що створюється стосовно конкретної кримінальної справи, а також типову слідчу ситуацію як наукове поняття, яке використовують у криміналістиці для розробки ефективних тактичних прийомів і методів розслідування різних категорій злочинів [5, с. 46].